

Párnámat rázom

Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne - mondja Ábel, Tamási Áron regényhőse. Nekünk ez a *valahol* félúton található az Egyenlítő és az Északi-sark között a mérsékeltnek nevezett éghajlati övben. Időjárása ugyan egyre szeszélyesebb, de még mindig négy évszak váltakozása jellemzi. A természet tavasszal feléled és virágba borul, nyáron és ősz elején termést érlel, majd hervadása jelzi a közelítő telet. Berzsenyi Dániel költeményében ilyenkor *tarlott bokrai közt sárga levél zörög*. Végül téli álomba dermed.

Elődeink az elmúlt századokban alkalmazkodtak az évszakok ritmusához. Bár nem aludtak téli álmat, mint a növények és az állatvilág egy része, a rövidülő nappalok könnyebbé tették életüket. Tavasztól őszig látástól vakulásig dolgoztak, télen azonban benti munkákat végeztek. Kukoricát morzsoltak, tollat fosztottak, fonóba, *guzsalyasba* jártak.

A kemencepadkán melegedő öregek régi históriákat meséltek, a fiatalok *jáccódtak*, bolondoztak. Kalendáriumi jeles napokhoz kötődő hiedelmek, babonák, mágikus szokások és mulatságok tették színessé a korán beköszöntő sötétséget.

A télre készülődés már novemberben elkezdődött, hiszen megjött Márton hideget hozó fekete hollójával. Napjára (november 11.) ígérte az első havat a híres *Lőcsei kalendárium*, amit a 17. századtól évről évre, bővítve nyomtattak ki, és a vásárokon árultak. Novemberi *regulái* (szabályai) a várható időjárást jelezték. Ha Márton fehér lovon lovagol - vagyis havazik -, enyhe lesz a tél, de ha barnán jó, akkor hideg, s ha a lúd jégen áll ünnepén, karácsonykor vízben botorkál. Mindezt a Márton napi libasült *mellyecsontyából* is megjósolták a régiek.

Ha Márton nem hozott havat, akkor Erzsébet rázta meg a *pöndölét*, s ha neki se sikerült,

Mikulás szakállából biztosan lehullott az első hó.

A telet az ősztől a *disznóölőként* is emlegetett András választotta el a naptárban. Ünnepe határnap a szüretet követő kisfarsang lakodalmai és a karácsonyváro *szent idő*, az *advent* között. *András zárja a hegedűt*, mondták a régiek. Ám a népi képzelet - főleg a pártában maradt lányoké, akik nem találtak kérére a szőlőtőkék között - házasságszerző tulajdonsággal is felruházta szegény szentet: se szeri, se száma az andrásoló leánybabonáknak. Aki hajdon ilyenkor tükröt rejtett párnája alá - az előírt ceremóniák elvégzése után - és éjfélkor belenézett, megláthatta, ki lesz a vőlegénye. A Szeged melletti Algyőn este a kútnál mosakodtak a lányok, de nem törülköztek, álmukban jövődöbelijük törölte meg őket.

Másutt lefekvés előtt háromszor megforgatták a vánkost: *Párnámat rázom, Szent Andrást várom, mutassa mög a jövődö párom!* A palóc lányok gyümölcsfaágot viragoztattak, a szabolcsiak kendermagot vetettek, férfigúnyával - inggel, nadrággal -boronáltak. Az erdélyi Mezőpanit lányai egész napos böjtölés után este az udvaron teleszedték kötőjüket csillagokkal. Bent ágyukra borították, és a láthatatlan csillagok közé fekvé álmodták meg jövődöbelijük arcát.

Borbála is jósló napnak számított. Estéjén cseresznyeágot vágtak, vízbe tették, s ha karácsonyig kivirágzott, készülhetnek a farsangi esküvőre.

Boszorkányos Luca napján is próbálkoztak. Némely vidékeken

24

nemcsak gazdagságot hozó aprópénzt, halált jósló tollat sütöttek a lucapogácsába, hanem kérést ígérő gyűrűt is. Karácsony estéje sem volt kivétel: aprófát vittek be ölben, megszámozták, s akié páros volt, számíthatott vőlegényre az új esztendőben. A szilveszteri ólomöntés is alkalmas volt a jóslásra.

Közben a legények sem maradtak tétlen. Be-bejártak a fonóba, ahol ők is kiszemelheték jövődö párjukat az évődő zálogosdi játékok közepette. Tetszésüket néha vaskos tréfákkal fejezték ki: Luca éjszakáján nemegyszer leakasztották és arrébb vitték a kertkaput. Megesett az is, hogy szétszedték a lányos házak kocsisínjében álló szekeret, s a tetőn rakták össze, míg választottjuk férjet álmodott magának.

Igyekeznii kellett a párválasztással, mert közeledett a farsangi lagzik ideje. A vízkeresztet követő januári vasárnapokat már a középkori Érdy-kódex első, második, harmadik menyegzős vasárnapnak nevezi: ekkor hirdették ki a jegyeseket a templomban. Azután akár hétfőn jöhetett az esküvő és utána a hetedhétországra szóló lakodalom, majd a féktelen farsangi mulatságok sora nagyböjtig.

Ám a tél még nem ért véget, ha kisütött is gyertyaszentelőkor (február 2.) a nap. *Nem eszi meg a kutya a telet*, mondták a régi öregek, és a medve dörögve visszabújt barlangjába.

JÁMBORNÉ BALOG TÜNDE

